

מראה מקומות, שיעור מאת הג"ר מרדכי קורנפלד שליט"א

נדריים ב: - בענין איסור גברא ואיסור חפצא

נקודות שנידונו בשיעור זה:

- מנין להם לחז"ל שנדר הוא איסור חפצא, ושבועה הוא איסור גברא?
- בין בנדר ובין בשבועה, האדם הוא זה שמצווה שלא לאכול את הככר שאסר על עצמו - וא"כ, מה עושה הנדר לאיסור "חפצא" ומה עושה השבועה לאיסור "גברא"?
- מה נפקא מינה בדבר זה שנדר הוא איסור חפצא ושבועה הוא איסור גברא?

1. גמרא נדריים ב:, וז"ל, "כל כינויי נדריים כנדריים, מאי שנא גבי נזיר דלא קתני להו לכולהו ומאי שנא גבי נדריים דקתני לכולהו, משום דנדר ושבועה כתיבי גבי הדדי תני תרתין וכיון דתני תרתין תני לכולהו, וליתני כינוי שבועות בתר נדריים, איידי דתנא נדריים דמיתסר חפצא עליה תנא נמי חרמים דמיתסר חפצא עליה לאפוקי שבועה דקאסר נפשיה מן חפצא."

ותוספות שם ד"ה נדריים, וז"ל, "גבי נדריים אע"ג דכתיב כי ידור דמשמע לה דר"ל אגברא, מ"מ כתיב כי ידור נדר דר"ל דמתפיס בנדור וזהו החפץ, ואע"ג דגבי שבועה כתיב או השבע שבועה, מ"מ גלי קרא לא תשבעו דמזהר אגברא. וא"ת ומאי נפקא מינה אי אסר חפצא עילויה או איהו אחפצא, י"ל דלענין זה שאם היה אומר קונם שלא אוכל ככר זה לא אמר כלום וכן אמר גבי שבועה להפך."

ופי' הרא"ש שם ד"ה לאפוקי שבועה, וז"ל, "דכתיב 'נפש כי תשבע', שנשבע שלא יעשה דבר זה."

2. תוספות נדריים יד. סד"ה ההיא, וז"ל, "מידי דהוה אשבועה דכתיב או השבע שבועה, כפילות, ואפילו הכי לא דרשינן מן הכפילות שיתפיס בדבר האסור ע"י שבועה בכפילות (מנדר) [כנדר], משום דגלי קרא בעלמא לא תשבעו בשמי לשקר."

3. ר"ן נדריים יח. וז"ל, "מיהו להא מילתא עדיפי נדריים מבשבועות שהנדריים חלין על השבועות ואין השבועות חלות על הנדריים, כיצד נשבע שיאכל ככר זה ואח"כ אסרו עליו בקונם אסור לאכלו כדאמרינן לעיל קונם סוכה שאני עושה לולב שאני נוטל אסור, ובודאי דכי היכי דנדר חל על דבר מצוה חייל נמי אשבועה שמצוה ושבועות שתיהן איסור גברא הן וחייל עליהו איסור חפצא דנדריים לבטלן בשב ואל תעשה כו'."

אבל אין השבועות חלות על הנדריים לא לבטל ולא לקיים, שאם אסר על עצמו ככר וחזר ונשבע עליו שיאכלנו פשיטא שאינו רשאי לאכלו וכן נמי נשבע עליו שלא יאכלנו אינו עובר אלא משום בל יחל, וליכא למימר דכי היכי דאיסור חפצא דנדריים חייל איסור גברא דשבועות ה"נ איסור גברא דשבועות ליחול איסור חפצא דנדריים, משום דבנדריים כי היכי דאית בהו איסור חפצא איסור גברא נמי אית בהו, שהרי מכיון שנאסר עליו קאי עליה בלא יחל דברו והאי לאו איסור גברא הוא ככל לא תעשה שבתורה, הלכך אין מקום לשבועה שתחול על הנדריים."

4. ריטב"א נדריים טז. וז"ל, "ומיהו בשבועה על הנדר איכא מאן דאמר דשבועה חלה על הנדר לקיים, שאם אסר עליו ככר ואח"כ נשבע שלא יאכלנו חיילי עליה שבועה נמי בין למלקות בין לקרבן, דכיון שנדר איסור חפצא ושבועה איסור גברא

ועניינה חלוקין הם כשם שהנדר חל על שבועה בין לקיים בין לבטל כך השבועה חלה על הנדר לקיים, דאלו לבטל לא אפשר שאין מאכילין לאדם דבר האסור לו, וזוהי שיטת מורי נ"ר."

5. תוספות שבועות כה. וז"ל, "בפרק ב' דנדרים (דף טז): פריך מ"ש נדר דכתיב כי ידור נדר לה' שבועה נמי הכתיב או השבע שבועה לה' ומשני הא דאמר ישיבת סוכה עלי הא דאמר שלא אשב בסוכה, משמע דבנדרים לפי שאוסר סוכה על עצמו ראוי שיחול הנדר, שאוסר הסוכה עליו כקרבן וסוכה אינה מצווה לעשות מצוה, אבל שבועה שאוסר עצמו על הסוכה אין השבועה חלה דמשועבד הוא לעשות מצוה. ותימה א"כ מה חומר יש בנדרים מבשבועה, שבועה נמי חיילא כה"ג כי אמר ישיבת סוכה עלי שבועה דאסר חפצא עליה, דבאסר חפצא עליה חלה נמי שבועה כדאמר בשילהי (פ"ק) (דף יג) ובפי' ד' נדרים (דף כד): גבי שבועת שוא באומר יאסרו כל פירות שבעולם עלי בשבועה אם לא ראיתי גמל פורח באויר, והא דאמר בריש נדרים (דף ב): איידי דתנא נדרים דמיתסר חפצא עליה תנא נמי חרמים דמיתסר חפצא עליה ולאפוקי שבועה דאסר נפשיה מן חפצא, היינו דהוי נמי כה"ג דאסר נפשיה מן חפצא אבל נדרים וחרמים אינן אלא בענין דמיתסר חפצא עליה. וי"ל דהיינו חומר בנדרים, דבכל ענין דחל על דבר הרשות חל על דבר מצוה דהיינו כשאוסר חפץ על עצמו, אבל כשאוסר עצמו על החפץ אינו חל אפי' בדבר הרשות כשאומר קונם גופו על החפץ דקונם היינו כקרבן ולא שייך על עצמו, אבל בשבועה בכל ענייני שבועה אינה חלה על דבר מצוה כדבר הרשות דהיינו כשאוסר עצמו על החפץ."

6. רמב"ם הלכות שבועות פ"א, וז"ל, "א ארבעה מיני שבועות הן שבועת ביטוי ושבועת שוא ושבועת הפקדון ושבועת העדות ושבועת ביטוי הוא שנאמר בתורה או נפש כי תשבע לבטא בשפתים להרע או להיטיב והיא נחלקת לארבעה חלקים שתים להבא ושתים לשעבר כגון שנשבע על דבר שעבר שנעשה או שלא נעשה ועל דבר שעתיד להיות שיעשה ושלא יעשה:

ב ואין שבועת ביטוי נוהגת אלא בדברים שאפשר לו לעשותן בין להבא בין לשעבר כיצד לשעבר שאכלתי או שזרקתי אבן לים או שדבר פלוני עם פלוני או שלא אכלתי או שלא זרק אבן לים או שלא דבר פלוני עם פלוני כיצד להבא שאוכל או שלא אוכל או שאזרוק או שלא אזרוק אבן לים הרי אלו שתים לשעבר ושתים להבא:

ג נשבע אחת מארבע מחלוקות אלו והחליף כגון שנשבע שלא יאכל ואכל או שיאכל ולא אכל או שאכלתי והוא לא אכל שלא אכלתי ואכל הרי זו שבועת שקר ועל זה וכיוצא בו נאמר לא תשבעו בשמי לשקר ואם נשבע לשקר במזיד לוקה בשוגג מביא קרבן עולה ויורד שנאמר ונעלם ממנו והוא ידע ואשם וגו'."

7. חידושי ר' שמעון שקאפ נדרים סוף סי' א', וז"ל, "שוב התבוננתי לבאר ענין איסור חפצא במובן המושג, שענין כל תשמיש איסור מתחלק לשני אופנים, א' כל מאכלות אסורים, שמטרת האיסור עבור האדם שלא יתגאל בדברים המטמטמים את הגוף ואת הנפש, ב' תשמיש איסור שהוא למטרה אחרת כמו בדברים המקודשים שאסרה תורה לזרים ונכרים שלא יתחלל הקדש, שבאופן כזה רחקה תורה את החפץ מן האדם, ובאופן הא' רחקה התורה את האדם מן החפץ, ובזה יבואר לנו שכל איסורים חשובים איסור גברא, שהאדם מרוחק מן החפץ, ובקונמות החפץ אסור ומרוחק מן האדם."

8. ר"ן שבועות (ח. לדפי הרי"ף), וז"ל, "דעיקר נדר האמור בתורה היינו שתלאו בדבר הנדור, וסוף דבר כאחד מנדרים הקדש דהיינו כאימרא ודירין, דבלאו הכי נדר ראשון לא משכחת ליה, אבל בלא התפסה א"א לא לאסור את המותר אלא מפני שקדש עושה חליפין אף הוא יכול להתפס איסורו בדבר המותר לו או לאחרים וזה

הוא עיקר נדר, והיינו דאמרינן עד שידור בדבר הנדור שעיקר נדר בהתפסה הוא ואע"פ שאם לא התפסו חייל ההוא מדין יד ההוא דמהני, כו'."

ושם (ח: לדפי הרי"ף), וז"ל, "שאינן להתפסה ענין לשבועות, שאיסור קדושה הוא (שנדר) [הנדר] שנמשך ונתפס ולא איסור גרידא וכמו שכתבתי למעלה, ואפשר ג"כ דמהאי טעמא ממעטינן מתפיס בדבר האסור."

9. ריטב"א נדרים יג:, וז"ל, "וטעמא דמילתא משום דחזיר ונבלה אין גופן אסור איסור חפצא אלא שהאדם אסור לאוכלן וא"כ קונם דהוי איסור חפצא היכי שייך לאמר שיהא איסורו כנבלה, שהרי נבלה אין איסור בגופא יותר מהיתר בעלמא, והוי כאומר ככר זה אסור כבשר חולין ולא אמר כלום."

10. ר"ן נדרים יד. סד"ה אמר קרא, וז"ל, "דסברא היא דמתפיס בדבר האסור לא חייל, דבשלמא בדבר הנדור מצי לאתפוס ולומר ככר זה עלי בנדר וקרבן שנאסר ע"י נדר אבל כי מתפיס בדבר האסור לא כלום קאמר, דהיכי לימא ככר זה עלי כבשר חזיר לא אפשר דבשר חזיר אסריה רחמנא והוא לא אסריה."

11. גמרא נדרים ח., וז"ל, "ואמר רב גידל אמר רב האומר אשכים ואשנה פרק זה אשנה מסכתא זו נדר גדול נדר לא-לקי ישראל, והלא מושבע ועומד הוא ואין שבועה חלה על שבועה מאי קא משמע לן דאפילו זרוזי בעלמא, היינו דרב גידל קמייטא הא קא משמע לן, כיון דאי בעי פטר נפשיה בקרית שמע שחרית וערבית משום הכי חייל שבועה עליה. אמר רב גידל אמר רב האומר לחבירו נשכים ונשנה פרק זה עליו להשכים שנאמר ויאמר אלי (בן אדם) קום צא אל הבקעה ושם אדבר אותך ואצא אל הבקעה והנה שם כבוד ה' עומד."

ור"ן שם, וז"ל, "והלא מושבע ועומד מהר סיני הוא כלומר ודאי אע"ג דקאמרת נדר גדול שבועה קאמרת, דאמר בהדיא בשבועה אשנה פרק זה, שהרי נדר כיון שהוא מיתסר חפצא אנפשיה ליתיה לעולם באעשה, אלא ודאי שבועה קאמרת כדאשכחן בדוכתי טובא דקרי ליה לשבועה נדר כדתנן (לקמן דף ט) כנדרי רשעים עלי נדר בנזיר ובקרבן ובשבועה ואמרינן נמי בריש פרק ארבעה נדרים ההוא דאתא לקמיה דרב אסי א"ל במאי נדרת בא-לקא דישראל, ואפ"ה (ס"א מש"ה) קשיא לך דאין שבועה חלה על שבועה לקרבן דמדאמרת נדר גדול משמע לכל דיני שבועה, דאי קמ"ל לזרוזי נפשיה שרי ומש"ה קאמר נדר גדול נדר כלומר נדר משובח הוא זה וראוי לעשות כן א"ה היינו דרב גידל קמייטא: עליו להשכים מסתברא לי דהכי קאמר, כיון שאמר נשכים הרי קבל עליו שיהא הוא מעורר בדבר כשם הוא מעורר מעכשיו, ותרתיה קמ"ל חדא דבקבלה בעלמא לדבר מצוה מהניא דמאי דאמרינן הכא לא הזכיר לא נדר ולא שבועה ואפ"ה בדבורא בעלמא סגי דומיא דמאי דאמרינן דקבלה בלחוד מהניא לצדקה כדכתיב בפיך זו צדקה וה"ה לכל דבר מצוה, וקמ"ל נמי דעליו להשכים כדעבד קודשא בריך הוא."

12. רמב"ן במדבר פרק ל' פסוק ג', וז"ל,

"איש כי ידור נדר. האומר הרי עלי קונם שלא אוכל או שלא אעשה דבר פלוני. יכול אפילו (נשב) שיאכל נבלה קורא אני עליו ככל היוצא מפיו יעשה, ת"ל לאסור אסר, לאסור את המותר ולא להתיר את האסור, לשון רש"י. ולשון ספרי (מטות קנג) אינו כן, אלא שנו על לאסור איסור, יכול אפילו נשבע לאכול נבלות וטרפות שקצים ורמשים קורא אני עליו ככל היוצא מפיו יעשה, ת"ל לאסור אסר על נפשו, לאסור את המותר ולא להתיר

את האסור. הזכירו הדבר הזה בשבועות, והרב החליפו לנדריים. ולפי דעתי שלא נזהר, שהרי אמרו (נדריים ב:) בנדריים דהוה אסר חפצא עליה, ולפיכך אינן חלין על דבר שאין בו ממש כגון נדר עלי שלא אדבר עמך או שלא אלך או שלא אישן וכיוצא בהם. וכיון שהדבר כן, נראין הדברים שאפילו בדבר הרשות אם אמר נדר עלי שאוכל היום או שאוכל ככר זה אינו נדר, שאין הנדר על החפץ כלל אלא עליו שיעשהו,

משעה ראשונה חל חיוב הנדר על נכסיו. אבל
בנדרי בטוי אין לנו, לפי שאין שם חפץ כלל
לא בתחלה ולא בסוף."

ולא הוזכרו נדרים בגמרא בקום ועשה כלל.
ואע"פ שמצינו בנדרי גבוה הרי עלי עולה הרי
עלי שלמים, באמירתו לגבוה נתחייבו בו
נכסיו כמסירתו להדיוט, או שהוא חומר נוהג
בנדרי הקדש מפני שיש בהן חפץ נאסר
להדיוט ונתפס לגבוה לכשיפריש ולפיכך

13. גמרא נדרים ג:, וז"ל, "אמר מר ומה נדרים עובר בבל יחל ובל תאחר, בשלמא
בל יחל דנדריים משכחת לה כגון דאמר ככר זו אוכל ולא אכלה עובר משום בל יחל
דברו."

14. ר"ן נדרים יג:, וז"ל, "שהשבועות חלות על דבר שאין בו ממש. משום דמיתסר
גברא הוא שלא יעשה כן ואיהו אית ביה ממש. מה שאין כן בנדריים. דמתסר חפצא
הוא הילכך אי לית ביה מששא לא אסר מידי."

15. ר"ן נדרים טז: ד"ה **שבועה לא אוכל**, וז"ל, "ומתני' רבי מאיר היא דלית ליה
מכלל לאו אתה שומע הן אפילו הכי בשבועה אסור, ונראה בעיני דהיינו טעמא משום
דהא מסקינן בסוף פרק שבועת העדות (שבועות לו): דכי לית ליה לר"מ מכלל לאו
אתה שומע הן ה"מ בממונא אי נמי באיסורא דאית בי' ממונא אבל באיסורא גרידא
אית ליה, ונדריים איסורא דאית ביה ממונא ניהו משום דלא משכחת בהו בלא
חפצא דהא אינן חלין על דבר שאין בו ממש אבל שבועות אינן אלא איסורא גרידא
שהוא חל בגופו וכיון דאיסורא גרידא ניהו אפילו רבי מאיר מודה דאמרינן בהו
מכלל לאו אתה שומע הן."

16. רמב"ם הל' שבועות פ"ה, וז"ל, "א מי שנשבע שזרק איש פלוני צרור לים והוא
לא זרק או שלא זרק והוא זרק הרי זה חייב בשבועת בטוי, ואף על פי שאינו בלהבא
שהרי אינו יכול להשבע שיזרוק ושלא יזרוק איש פלוני. וכל מי שנשבע על אחרים
שיעשו כך וכך או לא יעשו אפילו היו בניו או אשתו אינו חייב בשבועת בטוי שהרי
אין בידו לא לקיים ולא לבטל, ומכין אותו מכת מרדות שהרי אין בידו לקיים
שבועה זו ונמצא גורם לשבועת שוא:

ב ולמה אינו לוקה משום שבועת שוא, שהרי אפשר לאותן אחרים שישמעו ממנו
ותתקיים שבועתו ונמצא כשמתרים בו בעת שנשבע התראת ספק שאין לוקין עליה
אלא אם כן היה לאו שבו מפורש בתורה כמו שיתבאר בהלכות סנהדרין, ואין אותן
אחרים נזקקין לקיים דברי זה הנשבע אלא אם כן ענו אמן כמו שבארנו:
ג ואם קיימו דבריו הרי אלו משובחין שלא הרגילו להוציא שבועה לשוא:

ד במה דברים אמורים כשנשבע על דבר שאינו ברשותו, כגון שנשבע ראובן על שמעון
שלא ילך בסחורה או שלא יאכל בשר וכיוצא בזה, אבל אם נשבע ראובן שלא יכנס
שמעון בביתו ושלא יהנה מנכסיו ועבר שמעון ונכנס לביתו של ראובן ונהנה מנכסיו
שלא מדעת ראובן פטור שהרי הוא אנוס ושמעון חייב שעבר על דבר האסור
לו לעשותו שלא נשבע זה אלא על דבר שהוא ברשותו, וכן כל כיוצא בזה."

17. ר"ן נדרים טו., וז"ל, "הִלְכָּה, אסורה בהנאתו ולוקה. כלומר לוקה היא, אבל
הוא אינו לוקה שהרי לא עשה שום איסור אלא שהדירה, ואפשר דתנא נמי הא
אשמועינן אגב ארחיה דעלה רכיבא איסורא אבל לא עליו כלל. אבל הרמב"ם ז"ל
כתב לוקה הוא שהדירה אם ההנה אותה, אבל היא אינה לוקה דכיון דלא נדרה כלל
לא שייך בה לא יחל דברו."

18. גמרא נדרים טז:, וז"ל, "מנין שאין נשבעין לעבור על המצות תלמוד לומר לא
יחל דברו דברו לא יחל אבל מיחל הוא לחפצי שמים, מאי שנא נדר דכתיב איש כי
ידור נדר לה' לא יחל דברו שבועה נמי הא כתיב או השבע שבועה לה' לא יחל דברו,

אמר אביי הא דאמר הנאת סוכה עלי הא דאמר שבועה שלא אהנה מן הסוכה, אמר רבא וכי מצות ליהנות ניתנו אלא אמר רבא הא דאמר ישיבת סוכה עלי והא דאמר שבועה שלא אשב בסוכה.

ור"ן שם ד"ה הא דאמר, וז"ל, "כלומר, סברא הוא דלה' לא קאי אשבועה אלא אכי ידור נדר, משום דנדר בדין הוא שיחול על דבר מצוה לפי שהוא אוסר על עצמו הנאת סוכה שלשון נדר כך הוא ואין מאכילין את האדם דבר האסור לו אבל לשון שבועה היינו שלא אשב בסוכה ולא כל הימנו להפקיע עצמו ממצות סוכה שהוא מצווה בה."

19. אבני נזר יו"ד סי' רצ"ד, וז"ל, "א) בענין תשוי רדב"ז ד' ווארשא ח"א סי' ס"ח באונס שהדין לו תהיי לאשה אם אסר הנאתה עליו אינו חל, אשר כל ראיותיו וטעמו שם תמוהים כמבואר לכל מעיין. ידע כבודו כי מאז רשמתי על גליון רדב"ז שלי כן וציינתי דברי תוס' מכות (ט"ז ע"א) ד"ה כגון דבאומר המאנס קונס תשמישך עלי חל הנדר.

ב) מ"מ לדינא נ"ל שיש לדברי רדב"ז מקום, כי עיקר הדין שנדר חל על דבר מצוה כגון שאמר קונם לולב שאני נוטל משום שאין החפץ מצוה והוא אוסר החפץ צריך להבין הלא גם הקונם אינו שהחפץ יאסור רק שחל עליו איסור נגד אדם ונגד אדם יש מצוה על החפץ, אך באמת אינו חובת הלולב רק שחוב על האדם ליטול (איזה) לולב משא"כ קונם הוא איסור חל על אותו הלולב, וכן מצאתי בס' החינוך פי' יתרו מצוה ל' וז"ל, והנדר חל אפי' על דבר מצוה כו' בנדר אינו מדבר אלא על הדבר שרוצה להכניס בגדר האיסור ועל אותו דבר ממש לא נתחייב הוא מעולם, והיינו דלא נתחייב ליטול לולב זה שאוסר עליו, ואפי' אוסר על עצמו כל לולב שבעולם מ"מ לא חל הנדר על שם לולב דהוי דבר שאין בו ממש רק על גופי הלולבים וכל לולב ולולב אינו חייב ליקח אותו דוקא ע"כ חל על כל לולב ולולב, ועיקר הדברים דמצות לולב אינו חובת הלולב רק שיוצא י"ח בלולב ע"כ יכול להטיל קונם על הלולב.

ג) ולפ"ז קונם דם זה שאני מכסה או דם קדשים מלזרוק לא חל הנדר כיון דהוא חובת דם זה עליו לכסות או לזרוק אינו יכול להטיל על הדם איסור עליו."